

Maciej Walkowski*

GEOEKONOMICZNE SKUTKI WOJNY W UKRAINIE. GLOBALNY I EUROPEJSKI WYMIAR PROBLEMU

Streszczenie

Na podstawie szczegółowej diagnozy bieżącej sytuacji społeczno-gospodarczej w świecie spowodowanej wojną w Ukrainie, a wcześniej pandemią COVID-19, w prezentowanej analizie wskazuje się na konkretne działania, które zarówno w wymiarze koncepcyjnym, jak i praktycznym muszą zostać podjęte w obszarze globalnym (gospodarka światowa) i regionalnym (Unia Europejska), służąc wzmocnieniu bezpieczeństwa i odporności ekonomicznej traktowanych jako priorytetowe elementy nowego porządku gospodarczego drugiej dekady XXI wieku. Poprzez zastosowanie wybranych metod i technik badawczych charakterystycznych dla badań politologicznych autor prezentowanego artykułu wskazuje na konkretne rozwiązania ograniczające groźbę pojawiania się kolejnych fal kryzysów ekonomicznych, żywnościowych, energetycznych i uchodźczych, oraz powrotu do zimnej wojny w swej nowej odsłonie, czyli narastającej geoeconomicznej rywalizacji konfrontacji amerykańsko-chińskiej i ich głównych sojuszników. Szans na wyższy poziom stabilizacji gospodarczej w państwach zaliczanych do tzw. Świata Zachodu, z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi na czele, upatruję w przynajmniej częściowym ograniczeniu *offshoringu* na rzecz *nearshoringu* i jego odmian typu *friendshoring* oraz promowanej w UE koncepcji otwartej strategicznej autonomii.

Słowa kluczowe: wojna, Ukraina, kryzys żywnościowy, kryzys energetyczny, uchodźstwo

Wstęp

W dniu 24 lutego 2022 r. Federacja Rosyjska rozpoczęła tzw. operację specjalną w Ukrainie. Rozpoczęła się wojna, początkowo o regionalnym (Donieckie Zagłębie Węglowe), a w kolejnym miesiącach szerokim zasięgu, obejmującym obszar niemal całej Ukrainy. Spowodowała ona dalekosiężne konsekwencje geopolityczne i geoeconomiczne dla jej głównych stron, Ukrainy, Rosji i Białorusi, oraz dla całej Europy i reszty świata. Wojna stała się drugim, po pandemii COVID-19, poważnym szokiem, który dotknął

* Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: maciej.walkowski@amu.edu.pl, ORCID: 0000-0003-4293-1084.

gospodarkę światową w ciągu zaledwie kilku lat, wywołując ogromne perturbacje gospodarcze, finansowe i społeczne, z groźbą stagflacji i masowego uchodźstwa na czele, grożąc destabilizacją polityczną i zimną wojną w nowej odsłonie. Mimo że zasięg działań wojennych ma charakter regionalny, to ich wielorakie konsekwencje mają już charakter globalny.

Na podstawie diagnozy bieżącej sytuacji społeczno-ekonomicznej w świecie spowodowanej wojną, a wcześniej pandemią, celem badawczym prezentowanej analizy jest wskazanie konkretnych działań, które w wymiarze conceptualnym i praktycznym muszą zostać podjęte w obszarze regionalnym (Unia Europejska) i ogólnosiwiatowym, aby w przyszłości uniknąć tak dramatycznych jak obecne skutków wojny, wzmacniając bezpieczeństwo i odporność gospodarczą, traktowanych jako priorytetowe elementy nowego porządku gospodarczego drugiej dekady XXI wieku.

W celu poznania obiektywnej rzeczywistości dotyczącej diagnozowanego problemu badawczego, czyli wojny w Ukrainie i jej różnorodnych implikacji dla Europy i świata, w trakcie prowadzonych badań posłużono się metodą analizy przyczynowo-skutkowej oraz instytucjonalno-prawnej. Koncentrowano się na wyjaśnieniu i uogólnianiu poszczególnych zjawisk i procesów dotyczących przyczyn i skutków wojny oraz na ustaleniu związków pomiędzy różnymi, wewnętrznymi i zewnętrznymi czynnikami, które wywierają wpływ na charakter i kierunek relacji gospodarczych i finansowych w świecie w drugiej dekadzie XXI wieku. W trakcie przygotowywania tekstu wykorzystano też elementy metody decyzyjnej, komparatystycznej oraz badań statystycznych. Podstawową rolę pod kątem metodologicznym przypisano indukcyjnej metodzie dociekań, umożliwiającej ustalanie faktów na podstawie licznych i różnorodnych danych źródłowych, polskich i zagranicznych. Przy tworzeniu konkluzji i rekomendacji zawartych w zakończeniu korzystano z metody eksploracyjnej, łączącej w sobie wnioskowanie prognostyczne z badaniami teraźniejszości. Pod pojęciem geoeconomii rozumie się strategię polegającą na wykorzystaniu konkretnych narzędzi ekonomicznych, typu polityka handlowa, polityka inwestycyjna, polityka energetyczna i sankcje gospodarcze, służące osiągnięciu konkretnych korzyści geopolitycznych oraz promocji własnych interesów narodowych.

Makroekonomiczne i społeczne skutki wojny: perspektywa globalna

Pełnoskalowa wojna rozpoczęta w lutym 2022 r. stanowi kontynuację wojny w Donbasie, trwającego od ośmiu lat konfliktu zbrojnego pomiędzy prorosyjskimi separatystami ze wschodu Ukrainy oraz wspiera-

jącą ich Federacją Rosyjską a siłami wiernymi legalnym władzom Ukrainy. Wojna od ponad roku prowadzi do śmierci dziesiątek tysięcy żołnierzy po obydwu stronach frontu, ogromu zniszczeń materialnych w Ukrainie, masowego uchodźstwa z tego kraju oraz znacznych strat gospodarczych i finansowych po obydwu stronach. Wielorakie skutki wojny odczuwane są niemal pod każdą szerokością geograficzną w świecie, a szczególnie w państwach graniczących z obszarem działań wojennych oraz w Unii Europejskiej. Zwiolokrotniła problemy, które pojawiły się wcześniej, w wyniku pandemii.

Pandemia wirusa SARS-CoV-2 i będąca jej następstwem choroba układu oddechowego COVID 19 oznaczała nie tylko bezprecedensowy globalny kryzys zdrowotny i humanitarny, ale za sprawą współzależności rozwojowej, niosła też ze sobą groźbę poważnego i długotrwałego globalnego kryzysu gospodarczego. Pandemia uderzyła gospodarkę światową dwutorowo. Po pierwsze, poprzez negatywny szok podażowy, spowodowany czasowym przerwaniem globalnych łańcuchów dostaw, co skutkowało ograniczoną produkcją oraz co najmniej czasowymi zwolnieniami pracowników. Po drugie, poprzez drastyczny spadek wydatków konsumpcyjnych, który dotknął wiele branż, a szczególnie branżę transportową, turystyczną, gastronomiczną, noclegową i *eventową*.

Kluczową rolę w hamowaniu globalnego ożywienia gospodarczego w 2022 r. odegrały zakłócenia w łańcuchach dostaw. Utrudnienia w handlu morskim oraz gwałtowny wzrost popytu widoczny po złagodzeniu ograniczeń *lockdownowych* związanych z pandemią, spowodowały, że producenci na całym świecie zaczęli bezwzględnie rywalizować o komponenty i surowce. Najlepszym tego przykładem była branża motoryzacyjna, zmuszona do zmniejszenia produkcji, głównie w wyniku braku półprzewodników. Niedobór surowców i materiałów oraz wyższe ceny energii spowodowały, że inflacja w strefie euro i Stanach Zjednoczonych na początku 2022 r. osiągnęła swe wieloletnie maksima i wymusiła na bankach centralnych podniesienie stóp procentowych, spowalniając wzrost gospodarczy¹.

Pierwsze miesiące wychodzenia z pandemii dowiodły, że pomimo kumulacji wielu negatywnych zjawisk gospodarka światowa szybciej niż prognozowano zaczęła wracać do stanu równowagi i stabilnego tempa wzrostu PKB. W tym relatywnie optymistycznym dla świata momencie rozwojowym władze na Kremlu postanowiły wcielić w życie swe imperialne plany aneksji Ukrainy. Decyzja o rozpoczęciu wojny spowodowała ogromne napięcia geopolityczne i geoekonomiczne, przyczyniając się

¹ M. Walkowski, *Niepewna przyszłość świata: analiza ekspercka*, Życie Uniwersyteckie, <https://uniwersyteckie.pl> (20.10.2023).

do pogorszenia perspektyw rozwojowych i sytuacji gospodarczej wielu państw w świecie, transmitowania inflacji i tendencji stagnacyjnych. Wszystkie główne organizacje międzynarodowe, takie jak MFW, Bank Światowy, OECD i ONZ, skorygowały swe prognozy wzrostu gospodarki światowej w 2022 r. w dół o około 1%, w porównaniu z prognozami sprzed wojny. Z raportu OECD *Economic Outlook* z czerwca 2022 r. wynika, że oprócz niższego wzrostu gospodarczego, silnie odczuwalna jest presja inflacyjna, która w głównych gospodarkach w świecie osiągnęła najwyższe poziomy od lat. OECD przewiduje też, że konsekwencje wojny będą długotrwałe i znacznie zróżnicowane, w zależności od skali i poziomu powiązań gospodarczych z Rosją i Ukrainą².

Trwająca wojna wywiera bardzo negatywny wpływ na światowe rynki finansowe i żywnościowe, zakłóca system globalnych powiązań handlowych, obniża poziom zaufania inwestorów, niszczy środowisko naturalne, wzmacnia ruchy migracyjne oraz wymusza szybkie i radykalne zmiany w polityce energetycznej wielu państw. Wpływa negatywnie na tempo wzrostu zagregowanego PKB w świecie, wywiera silną presję inflacyjną, powoduje rosnące stopy procentowe i obawy o zdolność obsługi zadłużenia w wielu gospodarkach narodowych. Wnioski wynikające z kompleksowego raportu Banku Światowego dla regionu Europy i Azji Centralnej zatytułowanego *War in the Region* są jednoznaczne: „wojna wywołała potężny szok gospodarczy, hamując ożywienie po pandemii Covid-19”³.

Szczególnie narażone na wymienione zagrożenia są państwa sąsiadujące z obszarem działań wojennych, które ponoszą znaczne straty gospodarcze ze względu na swe silne powiązania handlowe, finansowe i migracyjne z Rosją i Ukrainą. W związku z bliskim sąsiedztwem działań wojennych cały region Europy Środkowo-Wschodniej, w tym szczególnie Polska granicząca z Ukrainą, Rosją i wspierającą ją Białorusią, mogą przez inwestorów zagranicznych jeszcze długo po zakończeniu wojny być postrzegane jako rynki bardziej ryzykowne. Skumulowana wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w państwach Grupy Wyszehradzkiej V4 wyniosła na koniec 2021 r. 632 mld USD, z czego na Polskę przypadało aż 269 mld USD. Napływ BIZ do Polski w 2021 r. w stosunku do przedpandemicznego roku 2019 wzrósł aż o 83%, co uplasowało nasz kraj na 5. miejscu w Europie i 18. na świecie. Jak

² F. Richter, *War in Ukraine Is Setting Back the Global Economy*, Statista, <https://www.statista.com> (20.10.2023).

³ *War in the Region*, “Office of the Chief Economist. Office of the Chief Economist”, Spring 2022; *Konsekwencje wojny na Ukrainie*, Towarzystwo Ekonomistów Polskich, <https://tep.org.pl> (20.10.2023).

wynika z raportu Polskiego Instytutu Ekonomicznego: „W pierwszych tygodniach inwazji Rosji na Ukrainę awersja do ryzyka wśród inwestorów zagranicznych zlokalizowanych w Europie Środkowej znacząco wzrosła. Wojna zwiększyła niepewność i okresowo zdeorganizowała działalność biznesową firm z kapitałem zagranicznym. W związku z prawdopodobieństwem rozlania się konfliktu państwa V4 były postrzegane jako obszar podwyższonego ryzyka. Potencjalni inwestorzy wstrzymywali inwestycje, lokowali je w innych miejscach lub całkiem z nich rezygnowali”⁴. W kolejnych miesiącach działalność inwestorów zagranicznych uległa pewnej normalizacji, czemu sprzyjała zarówno wysoka konkurencyjność cenowo-kosztowa regionu, jak i jego przynależność do NATO i UE. Od dalszego przebiegu wojny zależeć jednak będzie, na ile i na jak długo ten pozytywny trend się utrzyma.

Wojna w Ukrainie to nie tylko dramat społeczeństw bezpośrednio nią dotkniętych, ale też duże i rosące koszty społeczno-gospodarcze dla wielu państw, szczególnie silnie powiązanych gospodarczo z dwoma stronami biorącymi w niej udział. Wojna to także rosące koszty klimatyczne. Koszt klimatyczny rosyjskiej inwazji na Ukrainę w scenariuszu umiarkowanym w 2022 r. wyniesie minimum 212,7 mln ton ekwiwalentu CO² (płonące, w wyniku bombardowań infrastruktura krytyczna, wojskowa, osiedla mieszkalne, zaplecza handlowe, lasy oraz bezpośrednie działania na froncie). To aż 6% ekwiwalentu wszystkich emisji gazów cieplarnianych Unii Europejskiej w 2022 r. i 53% bezpośredniej rocznej emisji CO² Polski. Wraz z wydłużaniem się wojny straty klimatyczne będą się szybko powiększać⁵.

Dalszy wpływ wojny na perspektywy rozwoju gospodarczego Europy zależeć będzie głównie od tego, w jakim tempie i kierunku będzie ona ewoluować. Jeśli w nadchodzących miesiącach pojawi się rozwiązanie satysfakcjonujące obydwie strony, gwarantujące suwerenność i integralność terytorialną Ukrainy (co jest, póki co, mało prawdopodobne), można będzie rozpocząć powojenną odbudowę gospodarki ukraińskiej. Po zakończeniu działań wojennych zdewastowana gospodarka tego kraju będzie potrzebować gigantycznego i skoordynowanego wsparcia logistycznego, inwestycyjnego i finansowego państw Zachodu oraz wielu instytucji międzynarodowych, takich jak Bank Światowy, OECD i MFW. Z perspektywy początku 2023 r. powrót ukraińskiej gospodarki

⁴ *Wpływ wojny w Ukrainie na bezpośrednie inwestycje zagraniczne w państwach V4*, Warszawa 2022.

⁵ *Wojna w Ukrainie i jej skutki gospodarcze, społeczne i środowiskowe*, European Economic and Social Committee, <https://www.eesc.europa.eu> (20.10.2023); *Klimatyczne koszty wojny to nawet 20 proc. PKB Ukrainy*, Polski Instytut Ekonomiczny, <https://pie.net.pl> (20.10.2023).

na ścieżkę choćby niewielkiego wzrostu gospodarczego trwać będzie długo, jak się szacuje, co najmniej dwie dekady, a może nawet dłużej. Skala dokonanych zniszczeń przez rosyjskiego agresora, głównie na skutek zniszczenia tzw. infrastruktury twardej (typu sieci kolejowe czy linie energetyczne) oraz tzw. infrastruktury miękkiej (systemu szkolnictwa, służby zdrowia, handlu), już obecnie liczona jest w setki mld USD (nawet ponad 1 bln USD, jak podają niektóre źródła) i wielokrotnie przekracza zdolność Ukrainy do samodzielnej odbudowy ekonomicznej. Dłuższa i przeciągająca się wojna będzie zwiększała i tak ogromne koszty ludzkie, finansowe i gospodarcze w tym kraju. Generować będzie jeszcze większą niepewność polityczną i gospodarczą w świecie, powodując dalsze zakłócanie kluczowych łańcuchów dostaw, szczególnie surowców strategicznych, grożąc jednoczesnym spowolnieniem gospodarczym i wysoką inflacją, czyli tendencjami stagflacyjnymi⁶.

Wojna w Ukrainie przynosi też inne skutki, w tym konieczność pilnej zmiany struktury budżetów wielu państw, przede wszystkim graniczących z obszarem konfliktu. W pierwszej kolejności pojawia się konieczność poniesienia kosztów wsparcia udzielanego uchodźcom wojennym. W Polsce już ponad 1% PKB, czyli ponad 26 mld zł, przeznaczono na ten cel (dane z końca 2022 r.). W dłuższym horyzoncie wojna stanie się też impulsem do znacznego zwiększenia wydatków na obronność, co już ma miejsce, nie tylko zresztą w Polsce. Rada Ministrów przyjęła projekt budżetu na 2023 rok, w którym przewiduje się największe w historii Polski wydatki na ten cel. Istotną pozycję stanowić będzie obrona narodowa, na którą rząd planował przeznaczyć 97,4 mld zł (w porównaniu do poziomu 58 mld zł z 2022 r.). Było to efektem planowanego na 2023 rok osiągnięcia ustawowego poziomu 3% PKB, następnie zwiększonego do 4%⁷.

Oprócz ogromu zniszczeń i cierpień w Ukrainie spowodowanych rosyjską agresją wojna wywołała ogromne reperkusje globalne, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego i energetycznego. Dyrektor wykonawczy Światowego Programu Żywnościowego (WFP) ONZ, David Beasley, ostrzegł, że „wojna wywołuje kryzys żywnościowy przekraczający wszystko, co widzieliśmy od czasów II wojny światowej”, prowadząc do gwałtownego wzrostu cen żywności i możliwych niedoborów w wielu regionach, uzależnionych od eksportu z Rosji lub Ukrainy. Dzieje się to

⁶ *Warnomics. Gospodarcze koszty inwazji Rosji i Białorusi na Ukrainę*, Warszawa 2022.

⁷ J. Cieślak, *Rekordowy budżet MON w 2023 roku. Prawie 100 mld złotych na obronę*, *Defence 24*, <https://defence24.pl> (20.10.2023); *Na utrzymanie uchodźców z Ukrainy potrzeba minimum miliarda złotych miesięcznie*, *Rzeczpospolita*, <https://www.rp.pl> (20.10.2023).

w sytuacji, w której ponad 800 mln ludzi zmaga się z głodem na całym świecie, a kolejne 44 mln w 38 państwach balansuje na krawędzi głodu⁸.

Rosyjska agresja, szczególnie w kilku pierwszych miesiącach, wpływała na skokowy wzrost cen żywności i energii w świecie. W wyniku wojny wyraźnie bowiem zagrożone jest bezpieczeństwo żywnościowe państw regionu Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, ponieważ zarówno Ukraina, Rosja, jak i Białoruś są znaczącymi eksporterami zbóż, olejów i nawozów sztucznych. Najważniejszym kierunkiem eksportu Ukrainy i Rosji jest właśnie ten region, z Egiptem, Syrią i Libanem na czele, oraz Algierią, Marokiem, Irakiem, Libią i Jordanią. W 2020 r. docierało tam niemal 90% eksportu rosyjskiego jęczmienia, 35% pszenicy i 12% oleju słonecznikowego, w tym z samej Ukrainy ponad 42% pszenicy i jęczmienia, a także 28% kukurydzy i niemal 15% oleju słonecznikowego. Takie państwa, jak Armenia, Gruzja, Kazachstan i Turcja, importowały ponad 75% swojej pszenicy łącznie z Rosji i Ukrainy. Znaczący udział dotyczył też Somalii, Beninu, Laosu, Sudanu, Demokratycznej Republiki Kongo i Senegalu⁹.

Przerwanie eksportu poprzez embargo nałożone na produkcję rosyjską i białoruską oraz ograniczone wojną możliwości produkcyjne Ukrainy prowadzą do znacznego wzrostu cen produkcji rolno-spożywczej. Ukraina jest 5. największym eksporterem pszenicy w świecie. W 2020 r. odpowiadała za 8% światowych dostaw tego zboża. Razem z Rosją dostarczały na rynek światowy aż 25,6% pszenicy. Ukraina i Rosja są również ważnymi dostawcami jęczmienia, a ich łączny udział w światowym eksporcie sięgał blisko 24%. Ponadto Ukraina była także 4. największym eksporterem kukurydzy w świecie. Z ponad 9-procentowym udziałem, była też drugim światowym eksporterem nasion rzepaku. Łącznie z Rosją w 2020 r. odpowiadały za 11,7% ich światowych dostaw. Rosja i Ukraina to także najwięksi światowi dostawcy oleju słonecznikowego. W 2020 r. odpowiadały za 57,8% światowego eksportu, przy czym udział samej Ukrainy wynosił 39,5%. Rosja była przez dekady największym eksporterem nawozów sztucznych. Ograniczenie ich podaży (wskutek sankcji lub działań odwetowych Rosji) również przyczynia się do silniejszego wzrostu cen produkcji rolnej i cen żywności¹⁰.

O ile bezpieczeństwo żywnościowe państw członkowskich Unii Europejskiej nie jest zagrożone (samowystarczalność Wspólnej Polityki Rol-

⁸ F. Richter, *Why the War in Ukraine Threatens Global Food Security*, Statista, <https://www.statista.com> (20.10.2023).

⁹ K. Raczkowski, *Ekonomia wojny. Wysoka inflacja i realny kryzys żywnościowy na świecie – oto konsekwencje wojny Rosji z Ukrainą*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (20.10.2023); *Rynkowe skutki rosyjskiej inwazji na Ukrainę: reakcja UE*, Rada Europejska, <https://www.consilium.europa.eu> (20.10.2023).

¹⁰ *Warnomics....*

nej UE i duże nadwyżki produkcyjne), to jednak na obszarze UE należy liczyć się ze znacznym wzrostem cen wielu produktów rolno-spożywczych (w Polsce inflacja odczuwalna przez konsumentów jest na poziomie 30–35%, 70–75% wśród grupy producentów rolnych, a nie nominalnie 16–17%, jak podają statystyki). Wybuch wojny i obawa o przerwianie łańcuchów dostaw skutkowały automatycznie wzrostem cen zbóż i innych artykułów rolnych na rynkach światowych. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) indeks cen żywności w lutym 2022 r. wyniósł 140,7 pkt i był na poziomie najwyższym w historii. Wysokie ceny pszenicy to przede wszystkim problem bezpieczeństwa żywnościowego dla wspomnianych państw rozwijających się. Państwami członkowskimi UE, które najdotkliwiej odczuły wzrost cen żywności, są Rumunia, Łotwa i Słowacja, gdzie żywność stanowi nawet 40% miesięcznych wydatków gospodarstw domowych¹¹.

Wojna wywołała też największy od dekad kryzys uchodźczy w świecie. Według danych Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców Ukrainę do końca 2022 r. opuściło 9 mln obywateli, a dodatkowe 8 mln przesiedliło się w granicach wewnętrznych kraju – głównie ze wschodu i południa kraju do centrum i na zachód. Większość uchodźców trafiła do Polski (1,4 mln uchodźców wojennych od 24 lutego 2022 r., a ogółem niemal 3 mln, licząc migracje zarobkowe z Ukrainy po 2014 r.). Pozostali uszli najczęściej do Rumunii, Mołdawii, Węgier, Słowacji, Gruzji, a także do Rosji (dobrowolnie lub pod przymusem) i Białorusi. W przypadku Mołdawii uchodźcy stanowią ponad 14% ludności tego kraju – procentowo najwięcej z państw, do których dotarli ukraińscy uchodźcy. Jednak to Polska stała się obszarem schronienia dla większości Ukraińców. Według danych Straży Granicznej od 24 lutego 2022 do końca marca 2023 r. granicę polsko-ukraińską przekroczyło już ponad 10 mln uchodźców z Ukrainy, głównie kobiet i dzieci, z zauważalną tendencją rosnącą. Część z nich wróciła, a część traktowała Polskę jak obszar tranzytu do innych państw europejskich, USA i Kanady.

Można wymieniać wiele rozmaitych korzyści makroekonomicznych związanych z pobytem i pracą wykonywaną przez Ukraińców w kraju ich goszczącym. Polska jest tu dobrym studium przypadku. Jednak przedłużanie się wojny o kolejne miesiące lub nawet lata potęgować będzie problem przyjmowania uchodźców, błyskawicznie rosnących kosztów oraz napięć społecznych i politycznych z tym związanych¹². Na tle dostępu do rynku mieszkań, systemu edukacji, opieki zdrowotnej, usług

¹¹ M. Urzędowska, *Wojna w Ukrainie grozi głodem i niestabilnością. Także na Bliskim Wschodzie*, Gazeta Wyborcza, <https://wyborcza.pl> (20.10.2023).

¹² *Ibidem*.

publicznych, rynku pracy i różnych świadczeń socjalnych w wielu krajach przyjmujących osoby wyjeżdżające z Ukrainy coraz częściej dochodzi do rozmaitych kontrowersji i sporów. Ich skutkiem jest coraz bardziej widoczna zmiana nastawienia opinii publicznej wobec polityki „otwartych drzwi” dla kolejnych fal uchodźstwa, co dobrze widoczne jest także w naszym kraju¹³.

Warto zauważyć, że w średnim i dłuższym okresie tak duża fala migracji i uchodźstwa wpłynie bardzo negatywnie na możliwości rozwoju gospodarczego i odbudowy zrujnowanej gospodarki ukraińskiej, oczywiście po zakładanym zwycięstwie. Szybka odbudowa kraju po wojnie do łatwych wyzwań na pewno należeć nie będzie. Wynika to z dużo mniejszej liczby osób zdolnych do podjęcia pracy spowodowanej migracjami po 2014 r. i uchodźstwem po lutym 2022 r. oraz z obniżenia stanu zdrowia fizycznego i psychicznego spowodowanego traumą wojny i wieloma codziennymi problemami egzystencjonalnymi wśród osób, które pozostały w kraju. Straty w aktywności zawodowej w niewielkim stopniu zamortyzuje transfer dochodów z pracy wykonywanej przez Ukraińców za granicą, szczególnie że ich znaczna część już obecnie nie planuje szybkiego powrotu do kraju, stanowiąc tzw. stałą migrację osiedleńczą.

Makroekonomiczne i społeczne skutki wojny: perspektywa europejska

Z perspektywy Unii Europejskiej wojna w Ukrainie w pierwszej kolejności spowodowała konieczność radykalnej przebudowy polityki energetycznej, przez lata nadmiernie uzależnianej od importu paliw kopalnych z Rosji. W związku z tym podjęto plany szybszego zaprzestania importu rosyjskich produktów naftowych (wcześniej aż 55% eksportu rosyjskich surowców trafiało do Europy), które miały wywołać gwałtowne cięcia w produkcji rosyjskiej i realne, wysokie straty. Sytuacja sprzed wojny, gdy to na eksporcie surowców władze na Kremlu zakumulowały ponad 200 mld USD, finansując działania wojenne, miała się już nie powtórzyć¹⁴. Faktycznie, w 2022 r. wydobycie gazu spadło w Rosji o 12%, a eksport Gazpromu aż o 46%. W grudniu 2022 r. Unia Europejska, G-7, Australia i Norwegia ustaliły pułap cenowy dla ropy naftowej

¹³ P. Sadura, S. Sierakowski, *Polacy za Ukrainą, ale przeciw Ukraińcom: raport z badań socjologicznych*, Warszawa 2022; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-społecznego i Komitetu Regionów *Europejska solidarność z uchodźcami i osobami uciekającymi z Ukrainy*, Strasburg, 8.03.2022 r. COM (2022) 107 final.

¹⁴ *Ibidem*.

i olejów ropy naftowej oraz olejów otrzymywanych z minerałów bitumicznych pochodzących lub eksportowanych z Rosji na poziomie nie wyższym niż 60 USD za baryłkę. Pułap ten skutecznie ogranicza wzrosty cen spowodowane nadzwyczajnymi warunkami rynkowymi i radykalnie zmniejsza dochody, jakie Rosja uzyskuje z eksportu ropy naftowej. Przyjęty pułap cenowy wraz z szybko wdrażanym embargiem na import ropy skutkować będzie minimum 280 mln euro strat dla Federacji Rosyjskiej dziennie. Zgodnie z najnowszą prognozą Międzynarodowej Agencji Energetycznej (IEA) od kwietnia 2022 r. wydobycie ropy w Rosji może spadać nawet o 3 mln baryłek dziennie, tj. o prawie 30%. Rada Europejska zdecydowała, że do końca 2022 r. UE przestanie importować prawie 90% ropy z Rosji. Tymczasowe odstępstwo będzie dotyczyć ropy dostarczanej rurociągami, ale i ten wyjątek już niedługo zniknie¹⁵.

Wojna w Ukrainie spowodowała więc drastyczne zmiany na niekorzyść Rosji i jej głównego źródła przychodów budżetowych, finansującego działania wojenne. Jeszcze w 2020 r. aż 44% węgla, 45% gazu ziemnego i 25% ropy naftowej importowanych do UE pochodziło z tego kraju. Pierwotnie ustalono, że Unia Europejska odetnie się całkowicie od tego uzależnienia (szczególnie importu gazu i węgla) w 2027 r. Wszystko wskazuje, że dokona się to znacznie wcześniej. Pełne uniezależnienie od rosyjskich paliw kopalnych może dokonać się już pod koniec bieżącego, 2023 roku. Wydatnie pomóc ma w tym plan *REPowerEU*, który pozwoli na rezygnację ze 110 mld m³ gazu, czyli 71% gazu importowanego z Rosji. Wyznaczono w nim też ambitny cel 45% udziału energii jądrowej i odnawialnej (OZE) w zużyciu końcowym energii brutto. W *REPowerEU* czasowo wzmocnia się, co prawda, energetykę węglową, ale docelowo to OZE, powiązane z polityką oszczędzania energii, stanowić ma fundament nowej polityki energetycznej Unii Europejskiej. Zgodnie z założeniami UE szukać ma alternatyw dla gazu z Rosji. W grę wchodzi zwiększanie wydobycia z własnych złóż (Holandia, Słowacja i Niemcy) oraz zwiększonego importu z Norwegii i Azerbejdżanu. Alternatywę dla importu rosyjskiego gazu stanowić ma też gaz skroplony LNG ze Stanów Zjednoczonych, Kataru (choć w tym przypadku pojawiają się wątpliwości natury politycznej), Nigerii, Algierii, a nawet Trynidadu i Tobago. Wojna bez wątpienia zmusiła UE do szybszej transformacji energetycznej i dekarbonizacji gospodarki zgodnej z celami klimatycznymi *Porozumienia paryskiego* z 2015 roku. Polityka ta czasowo skutkuje niestety wysokim wzrostem cen energii i paliw, ogólnym

¹⁵ A. Kublik, *Ropa i gaz – arsenal Kremla. Czy można go zablokować?*, Gazeta Wyborcza, <https://wyborcza.biz> (20.10.2023).

podrożeniem kosztów życia i prowadzenia działalności gospodarczej oraz rosnącym problemem ubóstwa energetycznego¹⁶.

W pierwszej kolejności pandemia COVID-19 skutkująca dużymi zakłóceniami globalnych łańcuchów dostaw, w drugiej rosyjska agresja w Ukrainie, a w trzeciej erozja porządku międzynarodowego objawiająca się rosnącą rywalizacją amerykańsko-chińską, postawiły przed Unią Europejską kluczowe pytania o skalę zależności gospodarczej od podmiotów zewnętrznych. W związku z tym Komisja Europejska postuluje wzmocnienie polityki otwartej strategicznej autonomii Europy. Ostrzega przy tym, że transformacja energetyczna Europy prowadząca do neutralności klimatycznej może zastąpić obecną zależność od paliw kopalnych zależnością od surowców strategicznych, z których dużą część UE pozyskuje za granicą i w przypadku których obserwuje się nasilenie globalnej konkurencji, głównie ze strony ChRL. Otwarta strategiczna autonomia Unii Europejskiej w sektorach wydobywania i wykorzystania surowców krytycznych ma być oparta na zróżnicowanym i niezakłóconym dostępie do światowych rynków surowcowych. Uznaje się, że dostęp do zasobów oraz trwałe i zrównoważone rozwój mają kluczowe znaczenie dla odporności UE w obszarze surowców krytycznych (model *resilient economy*). Osiągnięcie bezpieczeństwa zasobów wymagać będzie od UE działań na rzecz dywersyfikacji dostaw zarówno ze źródeł pierwotnych, jak i wtórnych, zmniejszenia zależności oraz poprawy w zakresie zasoboszczędności i obiegu zamkniętego (model *circular economy*)¹⁷.

Poprawa odporności krytycznych łańcuchów dostaw ma również zasadnicze znaczenie dla zapewnienia przejścia na czystą energię i bezpieczeństwa energetycznego Europy. W przypadku większości metali ziem rzadkich, absolutnie niezbędnych do transformacji energetycznej i cyfrowej, UE jest obecnie w 75–100% uzależniona od przywozu z zagranicy, głównie z Chin. Konieczność zmniejszenia zależności i zwiększenia zróżnicowania i bezpieczeństwa dostaw surowców krytycznych stanowi

¹⁶ *REPowerEU: przystępna cenowo, bezpieczna i zrównoważona energia dla Europy*, Komisja Europejska, <https://commission.europa.eu> (20.10.2023); A. Kublik, *Gazprom w odwrocie. Unia Europejska wybiera LNG i Norwegię*, *Gazeta Wyborcza*, <https://wyborcza.biz/biznes> (20.10.2023).

¹⁷ Gospodarka o obiegu zamkniętym (*circular economy*) to koncepcja gospodarcza, w której produkty, materiały oraz surowce powinny pozostawać w gospodarce tak długo, jak jest to możliwe, a wytwarzanie odpadów powinno być jak najbardziej zminimalizowane. Idea ta uwzględnia wszystkie etapy cyklu życia produktu, zaczynając od jego projektowania, poprzez produkcję, konsumpcję, zbieranie odpadów, aż do ich zagospodarowania. W gospodarce o obiegu zamkniętym istotne jest to, żeby odpady – jeżeli już powstaną – były traktowane jako surowce wtórne. Powiązana jest z tym coraz bardziej popularna w świecie idea *Zero Waste* z hasłem 3R, czyli *Reduce, Reuse, Recycle* na czele.

więc absolutny priorytet na kolejne lata i nieco nieoczekiwany skutek wojny i pandemii zarazem¹⁸.

Komisja Europejska jest przekonana, że UE nie tyle może, co powinna przyspieszyć transformację przemysłową na poziomie zerowym netto, głównie poprzez rozwój odnawialnych źródeł energii, odpowiednie przekształcenie infrastruktury energetycznej i transportowej oraz przejścia na wodór jako surowiec kluczowy dla rozwoju paliwa. Komisja dostrzega przy tym zachęcające sygnały płynące z innych państw. I tak *Inflation Reduction Act* w Stanach Zjednoczonych uruchamia ponad 360 mld USD do 2032 r. na ten cel, a japońskie plany zielonej transformacji szacowane są na około 20 bln JPY (ok. 140 mld EUR). Indie z kolei, w ramach *Production Linked Incentive Scheme*, zaproponowały system zachęt powiązanych z produkcją w celu zwiększenia swej konkurencyjności w takich branżach, jak fotowoltaika i baterie słoneczne. Wielka Brytania, Kanada i wiele innych państw również przedstawiły swoje nowe plany inwestycyjne w zakresie rozwoju czystej technologii produkcyjnej¹⁹. Na tle tych wyzwań uznano, że Europa potrzebuje nowego planu przemysłowego w zakresie realizacji koncepcji *Europejskiego Zielonego Ładu*, uzupełnionej założeniami strategii *REPowerEU*²⁰, planu umożliwiającego UE objęcie globalnego przywództwa w erze przemysłu opartego na zerowym zużyciu energii netto. Ów plan, czyli *The Green Deal Industrial Plan*, cechować ma otwartość, innowacyjność, integracja i zrównoważony rozwój. Opiera się on na czterech filarach:

- przewidywalnym i uproszczonym środowisku regulacyjnym,
- szybszym dostępie do odpowiedniego finansowania,
- umiejętnościami,

¹⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *Odporność w zakresie surowców krytycznych: wytyczanie drogi do większego bezpieczeństwa i bardziej zrównoważonego rozwoju*, Bruksela, dnia 3.09.2020 r. COM (2020) 474 final.

¹⁹ Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions *A Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age*, Brussels, 1.2.2023 COM (2023) 62 final.

²⁰ Przyjęty w marcu 2022 r. na posiedzeniu Rady Europejskiej plan *REPowerEU* ma na celu szybkie zmniejszenie zależności UE od rosyjskich paliw kopalnych przez przyspieszenie transformacji w kierunku czystej energii. Przedstawiono zestaw działań na rzecz oszczędności energii, dywersyfikacji dostaw (w tym unijną platformę energetyczną na rzecz dobrowolnych wspólnych zakupów gazu, LNG i wodoru) oraz szybkiego zastąpienia paliw kopalnych dzięki przyspieszeniu transformacji Europy w kierunku OZE. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *Plan REPowerEU*, Bruksela, dnia 18.05.2022 r. COM (2022) 230 final.

- otwartym handlu dla odpornych łańcuchów dostaw (*resilient supply chains*)²¹.

Elementem składowym koncepcji są dokumenty *Net-Zero Industry Act* oraz *European Critical Raw Materials Act*. Dzięki wykorzystaniu wniosków płynących z pandemii COVID-19 oraz kryzysu energetycznego wywołanego inwazją Rosji na Ukrainę mają one zwiększyć odporność europejskich łańcuchów dostaw czystej energii. Dotyczą technologii, które w znacznym stopniu przyczynią się do dekarbonizacji gospodarki europejskiej, obejmując: fotowoltaikę i energetykę solarną, lądową energię wiatrową i morską, akumulatory (baterie litowo-jonowe), pompy ciepła i energię geotermalną, elektrolizery i ogniwa paliwowe, biogaz/biometan, wychwytywanie, wykorzystanie i przechowywanie dwutlenku węgla (*carbon capture – CCS*) oraz technologie sieciowe (*smart grid*), zrównoważone technologie paliw alternatywnych, zaawansowane technologie produkcji energii z procesów jądrowych oraz małe reaktory modułowe. Budowa w UE systemu energetycznego opartego na OZE ma mieć kluczowe znaczenie nie tylko dla obniżenia rachunków dla konsumentów, ale także dla zapewnienia zrównoważonych i niezależnych dostaw energii do Europy²².

Pandemia, wojna i coraz słabiej ukrywane poparcie udzielane Federacji Rosyjskiej ze strony Chińskiej Republiki Ludowej wzmogły dyskusję o potrzebie zabezpieczenia w Europie nie tylko dostaw paliw, ale i surowców krytycznych (metali ziem rzadkich) niezbędnych do realizacji polityki transformacji energetycznej oraz zapewnienia wysokiego poziomu suwerenności technologicznej. Aby w zgodzie z przyjętą koncepcją otwartej strategicznej autonomii ów problem uzależnień zmniejszyć, państwa członkowskie Unii Europejskiej uzgodniły, że na wzór Stanów Zjednoczonych realizować będą plan służący przyspieszeniu własnej produkcji półprzewodników, w celu maksymalnego uniezależnienia się od dostaw od systemowego rywala (*systemic rival*) UE i USA, czyli ChRL²³.

Głównym punktem strategii amerykańskiej jest przeznaczenie 52 mld USD na budowę fabryk i jednostek produkcyjnych, w tym 2 mld USD na dotychczasową produkcję chipów na potrzeby przemysłu samochodowego i obronnego. Ponadto wprowadzona ma być 25-procentowa ulga podatkowa na inwestycje w lokalną produkcję tego typu i grant

²¹ *Ibidem*.

²² Proposal for a Regulation of The European Parliament and of The Council on establishing a framework of measures for strengthening Europe's net-zero technology products manufacturing ecosystem (Net Zero Industry Act), Brussels, 16.3.2023 COM(2023), 161 final.

²³ *Szczegółowy przegląd obszarów strategicznych z punktu widzenia interesów Europy*, Komisja Europejska.

<https://commission.europa.eu> (20.10.2023).

w wysokości 200 mld USD na prace z dziedziny B+R. Zwiększyć ma się także „sojusznicza współpraca” w tej dziedzinie, m.in. z producentami z Tajwanu i Korei Pd. Tym samym szlakiem zamierza pójść Unia Europejska, która wyznaczyła sobie ambitny cel osiągnięcia poziomu 20% światowej produkcji półprzewodników do roku 2030, na który przeznaczyć zamierza 43 mld euro²⁴. W tym celu UE zacieśnia też współpracę technologiczną ze Stanami Zjednoczonymi. Służyć ma temu m.in. Rada ds. Handlu i Technologii (TTC). Nowe projekty transatlantyckie i większa koordynacja działań w obszarach AI, zabezpieczenia łańcuchów dostaw i cyberbezpieczeństwa stały się elementem szerszej strategii przeciwdziałania technologicznej dominacji Chin w świecie²⁵.

Jak dowodzą analitycy z PISM, ustanowienie TTC może wzmocnić pogłębianą współpracę w co najmniej kilku dziedzinach. W krótszej perspektywie, w obliczu aktualnej polityki technologicznej Chin, Stany Zjednoczone będą zabiegały o wzmoczoną współpracę w obszarze bezpieczeństwa. Dotyczy to ochrony infrastruktury krytycznej przed cyberatakami, ochrony technologicznej własności intelektualnej i kontroli inwestycji zagranicznych. Powodzenie współpracy będzie zależne od zdolności UE do osiągnięcia wewnętrznego porozumienia co do bezpieczeństwa sieci 5G i preferowanego zakresu narzędzi ograniczających udział chińskich koncernów w unijnej gospodarce cyfrowej. W dłuższej perspektywie strony będą dążyły do opracowania kompromisu w dziedzinie uniwersalnych standardów technologicznych, np. w kwestiach użycia sztucznej inteligencji (AI) czy Internetu Rzeczy (IoT). Wspólne

²⁴ Zwiększenie zdolności do wytwarzania wysokich technologii i kształtowania globalnych norm cyfrowej gospodarki postrzega się w UE jako jedno z najważniejszych wyzwań rozwojowych w XXI wieku. Suwerenność technologiczna UE pozostawia aktualnie wiele do życzenia, szczególnie w dziedzinach takich, jak klimat, obronność, gospodarka, zdrowie, migracje i technologie. Badacze z Europejskiej Rady Spraw Zagranicznych (ECFR) przyjrzeni się temu, w jaki sposób UE reguluje i wspiera rozwój sztucznej inteligencji (AI), *big data*, automatyki, robotyki przemysłowej i innych zaawansowanych technologii. Jak się okazało, UE pod analizowanym względem wypadła dosyć słabo, uzyskując łącznie 4,8 pkt na 10 możliwych, znacznie lepiej prezentując się w zakresie zobowiązań niż realnych działań. Do grupy państw najbardziej przyczyniających się do rozwoju europejskiej suwerenności technologicznej zalicza się Finlandię, Luksemburg, Szwecję, Irlandię i Holandię. Z kolei do tych, które mają najmniejszy udział w jej rozwoju, zalicza się Rumunię, Węgry, Słowację, Bułgarię, Chorwację, Czechy i Polskę. *Suwerenność technologiczna UE pozostawia wiele do życzenia, a o tej polskiej to już szkoda mówić*, Obserwator Gospodarczy, <https://obserwatorgospodarczy.pl> (20.10.2023).

²⁵ *Perspektywy współpracy technologicznej USA–UE*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://www.pism.pl> (20.10.2023); *The United Nations of China: A vision of the world order*, European Council on Foreign Relations, <https://ecfr.eu> (20.10.2023).

uzgodnienia mogą przyczynić się do globalizacji proponowanych rozwiązań i stanowić skuteczne narzędzie nacisku na państwa trzecie, w tym przede wszystkim Chiny²⁶.

W przypadku metali ziem rzadkich krótkookresowo podstawowym narzędziem stać się ma dywersyfikacja źródeł dostaw. W średnim i długim okresie znaczenia nabiorą inwestycje w nowe technologie, własne zdolności wydobywania i przetwórstwa oraz ponowny odzysk surowców zaliczanych do REE. Komisja Europejska szacuje, że około 30 mln miejsc pracy w UE jest bezpośrednio zależne od zagwarantowania ich dostaw. Przy utrzymaniu planowanej ścieżki dekarbonizacji Unia Europejska do 2050 r. będzie potrzebowała 60 razy więcej litu, 15 razy więcej kobaltu i 10 razy więcej metali ziem rzadkich niż obecnie. UE jest obecnie w wielu obszarach praktycznie całkowicie zależna od dostaw zewnętrznych. Chiny odpowiadają za 98% unijnego importu metali ziem rzadkich, 93% magnezu, 49% bizmutu i 44% dostaw surowców krytycznych ogółem. Innymi istotnymi dostawcami są Chile (78% dostaw litu), Brazylia (85% dostaw niobu), Demokratyczna Republika Konga (68% dostaw kobaltu), RPA (71% dostaw platyny) oraz Turcja (98% dostaw boranu). Uzależnienie Europy od importu dotyczy nie tylko wydobywania, ale także przetwórstwa i rafinacji RRE, co powoduje, że nawet jeśli jej państwa członkowskie UE dysponują własnymi złożami, to niezbędny jest ich eksport do państw trzecich celem przetworzenia. Przykładowo Chiny, mimo że dysponują jedynie 9% światowych złóż litu, to odpowiadają już za 60% jego rafinacji²⁷.

W związku z tym w *Planie Działania na rzecz Surowców Krytycznych (European Critical Raw Materials Act)* z 2020 r. Komisja Europejska zaproponowała cztery obszary działań:

1. rozwój odpornych łańcuchów wartości;
2. wykorzystanie gospodarki obiegu zamkniętego do pozyskania wtórnych surowców krytycznych;
3. wzmocnienie zrównoważonego pozyskiwania i przetwarzania surowców w samej UE (m.in. we Francji, Grenlandii, Estonii, Czechach, Portugalii) oraz w Norwegii, Albanii i Serbii);

²⁶ Rada ds. Handlu i Technologii: Na posiedzeniu inauguracyjnym uzgodniono ważne cele i określono obszary przyszłej współpracy UE–USA, Komisja Europejska, <https://ec.europa.eu> (20.10.2023); M. Makowska, P. Markiewicz, *Perspektywy współpracy technologicznej USA–UE*, „Biuletyn PISM”, 2021, nr 157.

²⁷ *Globalna rywalizacja o rynek metali ziem rzadkich nabiera rumieńców*, Obserwator Finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl> (20.10.2023); *Unia Europejska chce stworzyć strategiczne rezerwy litu i metali rzadkich*, Rzeczpospolita, <https://rp.pl> (20.10.2023).

4. dywersyfikację źródeł dostaw; jako potencjalnych partnerów UE wymienia się m.in. Kanadę, Meksyk, Ukrainę, a szczególnie Australię i Chile²⁸.

Pandemia i działania wojenne Rosji, były, jak to określiła Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen: „gorzką lekcją, czym jest nadmierna zależność”. Zmiana dostawców na bardziej przewidywalnych i wyznających podobne wartości stanowi więc pierwszy priorytet UE. Drugi to odzyskiwanie cennych surowców strategicznych. W 2030 r. minimum 15% zużywanych w Europie surowców tego typu ma pochodzić z recyklingu (obecnie odzyskuje się zaledwie 1% metali ziem rzadkich). W przypadku litu wymogi ustawiono jeszcze wyżej. Do 2027 r. 50% litu używanego do produkcji baterii i akumulatorów będzie musiała być odzyskiwana, a do 2031 r. – już 80%²⁹. Jak słusznie zauważa A. Kublik: „Zielona transformacja energetyczna ma wyzwolić Europę od zależności od ropy naftowej i gazu z Rosji, ale jej rozwój wymaga surowców, których dostawy monopolizują Chiny. [...] UE przez wiele lat popełniała duży błąd. Zdecydowanie nadmiernie uzależniła się od importu ropy naftowej i gazu z Rosji. Skutki takiej [polityki] można było zobaczyć już w 2021 r., kiedy to Rosja zaczęła ograniczać dostawy gazu do UE, podbijając ceny nie tylko surowca, ale także energii elektrycznej. Rosja nakręcała w ten sposób inflację w Europie i wykorzystywała wy-

²⁸ *Ibidem*. Metale ziem rzadkich to rodzina 17 metali, w skład której wchodzi dwa skandowce (skand i itr) oraz wszystkie lantanowce (lantan, cer, prazeodym, neodym, promet, samar, europ, gadolin, terb, dysproz, holm, erb, tul, iterb i lutet). Mają podobne właściwości chemiczne. Otrzymuje się je z batnaesytu (Chiny i USA) i monacytu (Indie, Brazylia, Malesja, Wietnam, Australia) oraz łoparytów (Rosja). Światowy wolumen handlu pierwiastkami ziem rzadkich jest stosunkowo niewielki w porównaniu z innymi surowcami (wynosi nieco ponad 1/1000 światowego importu ropy naftowej), lecz całkowita wartość dóbr wytwarzanych z zastosowaniem pierwiastków ziem rzadkich jest ogromna. Należą do nich m.in. smartfony, obiektywy do aparatów cyfrowych, twarde dyski komputerowe, baterie, lasery, pojazdy elektryczne i hybrydowe oraz wyświetlacze ciekłokrystaliczne (monitory i telewizory), światłowody, lampy fluorescencyjne, diody elektroluminescencyjne (LED). Największy udział w chińskim eksporcie metali ziem rzadkich przypada na lantan, używany w znacznych ilościach w akumulatorach pojazdów hybrydowych. Pierwsze miejsce pod względem wartości eksportu zajmuje terb, używany w półprzewodnikowych urządzeniach elektronicznych. W 2019 r. Chiny wyeksportowały ponad 45,5 tys. ton pierwiastków ziem rzadkich o wartości prawie 400 mln dolarów. Do głównych odbiorców należą: Japonia (36%), USA (33,4%) i Niemcy (9,6%), Korea Południowa (5,4%) i Włochy (3,5%). Wymienione gospodarki importowały łącznie blisko 88% chińskiej produkcji pierwiastków ziem rzadkich. Tak ogromne uzależnienie od Chin grozi przerwami w łańcuchach dostaw i ograniczeniem rozwoju przemysłu w Japonii, USA i Unii Europejskiej.

²⁹ A. Kublik, *Europa zagra na tablicy Mendelejewa*, „Gazeta Wyborcza”, 27.03.2023.

wołany przez siebie kryzys do dyktowania warunków geopolitycznych. Obecnie swoją przyszłość Unia Europejska widzi w zielonej transformacji energetyki i przyspieszonym rozwoju technologii cyfrowych. To ma stworzyć nowe gałęzie przemysłu, a jednocześnie zapewnić Europie niezależność gospodarczą i polityczną. Na miejsce dotychczasowej globalnej rywalizacji o ropę i gaz sprowadzane z Rosji coraz szybszymi krokami nadchodzi konkurencja o minerały (surowce strategiczne) sprowadzane z Chin³⁰.

Strategie amerykańska i europejska już spotkały się z reakcją chińską. Na początku 2023 r. chińskie Ministerstwo Handlu oraz Ministerstwo Nauki i Technologii zażądały wpisania metod produkcji wafli krzemowych na listę technologii, których zakazany jest eksport poza granicę kraju. Była to, póki co niezrealizowana, groźba ze strony Państwa Środka stanowiąca odpowiedź na próby uniezależnienia się Stanów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Indii od importu z Chin komponentów i całych modułów paneli fotowoltaicznych. Sankcje chińskie miałyby być odpowiedzią na protekcyjnistyczną politykę USA i UE chroniącą i dotującą najważniejsze i najbardziej innowacyjne branże przemysłu mające zastosowanie w tzw. zielonej transformacji energetycznej oraz w celach wojskowych. Chiny odpowiadają za niemal 80% światowej produkcji wafli krzemowych i 72% produkcji całych modułów fotowoltaicznych, co oznacza, że aktualnie niemal wszystkie instalacje tego typu bazują na komponentach lub gotowych wyrobach pochodzących z jednego kraju. Jak podaje agencja Bloomberg, moce produkcyjne ww. elementów paneli w Chinach docelowo wynosić będą ponad 800 GW, kilkadziesiąt razy więcej niż w innych państwach w świecie, co wymusza szybką reakcję z ich strony³¹.

Zakończenie

Z pełną odpowiedzialnością i przekonaniem badawczym należy stwierdzić, że wojna – nawet jeśli póki co ma wymiar regionalny, a skutki globalne – długoterminowo nie opłaca się nikomu. Oczywiście opinie, że jest inaczej, w debacie publicznej występują, ale w opinii autora prezentowanej analizy nie mają one właściwego uzasadnienia naukowego. Na wojnie traci i tracić będą gospodarka rosyjska i białoruska, szczególnie wraz z możliwym przedłużaniem się jej o kolejne miesiące

³⁰ Eadem, *Nadchodzi nowy ład surowcowy*, „Gazeta Wyborcza”, 27.03.2023.

³¹ J. Zygmunt, *Szach mat Chin na przemyśle fotowoltaicznym. Nowe prawo zrujnuje gospodarkę UE i Ameryki*, Chip, <https://www.chip.pl> (20.10.2023).

i lata. Gospodarka ukraińska w kolejnych latach popaść może ruinę i potrzeba będzie kilkudziesięciu lat na jej odbudowę. Od czasów II wojny światowej żadne państwo w świecie nie doświadczyło tak ogromnych strat i zniszczeń jak Ukraina. W przypadku trzech wymienionych stron wojny efektem może być wzmożona fala migracji i uchodźstwa, a przynajmniej podejmowane próby wyjazdów (Rosja, Białoruś). Szybkie zakończenie wojny, najlepiej już w 2023 r., leży więc w interesie rosyjskim i ukraińskim, co przy tak wielkim poziomie wzajemnych antagonizmów może oznaczać wyjątkowo intensywne i krwawe walki na froncie.

W wyniku wojny rozmaite problemy doświadczają państwa członkowskie Unii Europejskiej i inne państwa w świecie, dotknięte spowolnieniem gospodarczym i wysoką inflacją. Doraźne korzyści, jak w przypadku m.in. USA, Wielkiej Brytanii, Polski, Niemiec, związane z eksportem broni i amunicji do Ukrainy, wielkimi zamówieniami na dobrojenie wielu innych armii w świecie, realizacją różnych projektów energetycznych (przykład kontraktów dla wojska i budowy elektrowni jądrowej w Polsce) oraz przyszłymi miliardowymi kontraktami dla własnych korporacji odbudowujących Ukrainę po wojnie są znaczące w ujęciu wartościowym. Analogiczny problem dotyczy Turcji „zarabiającej na wojnie” choćby poprzez sprzedaż Ukrainie słynnych już dronów bojowych Bayraktar czy Iranu poprzez sprzedaż Rosji znacznie mniej już doskonałych dronów *kamikadze* Shahed. Indie i Chiny *a contrario* zyskują co prawda na niskich, zapewne dumpingowych cenach surowca importowanego z Rosji. Chińskie firmy telekomunikacyjne (Xiaomi, Realme) i koncerny motoryzacyjne (Geely Auto, Chery Automobil, Great Wall Motor) szerzej wchodzą na opuszczony przez spółki zachodnie rynek rosyjski, generując rosnące zyski.

Korzyści te nie zrekompensują jednak o wiele większych wymiernych i niewymiernych strat związanych z ogólnym spowolnieniem gospodarczym w świecie, podrożeniem kosztów produkcji, groźbą stagflacji, ale też rosnącym niezadowoleniem i niepokojami społecznymi związanymi z pogorszeniem materialnych warunków życia oraz ogólną niepewnością dalszych perspektyw rozwojowych.

W przypadku Chińskiej Republiki Ludowej pamiętać wypada, że to nie słabnąca gospodarczo Rosja, lecz Unia Europejska i Stany Zjednoczone, czyli podmioty popierające niepodległość Ukrainy, są dla niej najważniejszymi partnerami gospodarczymi i handlowymi (rynkami zbytu, inwestorami) w silnie współzależnym globalnym porządku ekonomicznym. Jawne – finansowe, technologiczne, handlowe, a szczególnie wojskowe poparcie Chin dla Rosji zapewne skutkowałoby bezprecedensowymi sankcjami ekonomicznymi grupy G-7 wobec Państwa

Środka, spowalniając i tak ograniczony pandemią i nieskutecznością polityki *zero-Covid* wzrost PKB w tym kraju. Wątpliwe więc, aby władze chińskie nie brały pod uwagę ryzyka pojawienia się tego scenariusza, grożącego wielkim globalnym konfliktem politycznym, wojną handlową i zimną wojną w nowej odsłonie, z której zapewne nikt nie wyjdzie zwycięsko. Tzw. *proxy war* tocząca się na Ukrainie może stać się załączkiem znacznie poważniejszego starcia różnych wizji świata, z trudnymi do wyobrażenia konsekwencjami. Scenariusza takiego należy unikać, co zarazem nie powinno oznaczać braku refleksji i konieczności przewartościowania dotychczasowej polityki tzw. Świata Zachodu³²

Na wojnę w Ukrainie spojrzeć należy z szerszej perspektywy i pokusić się o pewną głębszą refleksję. Pierwsze lata obecnej dekady zapowiadają przełomowy okres w historii ludzkości. Powrót do „nowej normalności” po bolesnych doświadczeniach pandemii COVID-19 został szybko przerwany przez wybuch wojny, która zapoczątkowała nową falę kryzysów żywnościowych, energetycznych i uchodźczych, grożąc powrotem do zimnej wojny w nowej odsłonie tzw. Świata Zachodu z tzw. Światem Reżimów Autorytarnych (zakładając oczywiście szersze niż werbalne zaangażowanie ChRL po stronie Federacji Rosyjskiej).

Na początku 2023 r. świat stanął w obliczu zagrożeń, zarówno zupełnie nowych, jak i dobrze już znanych. Jesteśmy świadkami powrotu starych zagrożeń: inflacji, wojen handlowych, powszechnych niepokojów społecznych, konfrontacji geopolitycznych, a nawet widma wojny jądrowej. Dodatkowo dochodzą stosunkowo nowe zagrożenia globalne, takie jak era niskiego wzrostu gospodarczego i malejących inwestycji globalnych, groźba stagflacji, rosnąca presja związana ze skutkami zmian klimatycznych i ogólny spadek tempa rozwoju cywilizacyjnego świata. W opinii analityków Światowego Forum Ekonomicznego obecna i następną dekadę charakteryzować się będzie licznymi kryzysami środowiskowymi i społecznymi, napędzanymi przez podstawowe trendy geopolityczne i geoekonomiczne, spowodowane pandemią i wojną³³.

Globalizacja oznacza wysoką współzależność gospodarczą i finansową, którą wojna wyraźnie osłabia, protegując wzajemną nieufność i ogólną niepewność. Wojna długofalowo nie leży więc w jakimkolwiek interesie rozwojowym ani USA, UE, Chin, Indii, Japonii, Korei Pd., ani rynków wschodzących z grupy Next-11 oraz wielu innych mniejszych

³² Światowe tendencje do 2030 r.: czy UE jest w stanie sprostać przyszłym wyzwaniom? *The European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS)*, Luksemburg 2017; A. Kublik, *Wojna w Ukrainie przemodeluje świat*, „Gazeta Wyborcza”, 20.02.2023.

³³ Szerzej: *The Global Risks Report 2023 18th Edition*, World Economic Forum 2023.

gospodarek w świecie. Wymusza przy tym konieczność przewartościowania dotychczasowego głównego paradygmatu rozwojowego i stworzenia nowego kształtu światowego porządku gospodarczego. Pandemia SARS-Cov-2 przerwała łańcuchy dostaw, szczególnie z Chin, co dobrze widoczne było w przemyśle farmaceutycznym, chemicznym, motoryzacyjnym, elektronicznym i odzieżowym. Korporacje wywodzące się z państw tzw. wąskiej Triady (USA, UE i Japonia) straciły z tego tytułu dziesiątki miliardów dolarów. Wojna, a wcześniej pandemia wzmogły dyskusje o konieczności powrotu do rozwiązań opartych na zasadach *reshoring* i *nearshoring*. Zgodnie z nimi co najmniej część inwestowanego kapitału miałyby powrócić do kraju pochodzenia, tworząc tam zatrudnienie i dochód, a inwestycje bezpośrednie lokowane miałyby być w regionach o co prawda wyższych kosztach produkcji, ale za to bardziej przyjaznych, przewidywalnych politycznie i bliższych geograficznie. System produkcji bazujący na bieżących dostawach typu *just in time*, przy niewielkich lub zerowych zapasach własnych, należeć miałyby do przeszłości. Ważniejsza bowiem od dużych i szybkich zysków stałaby się stabilność i odporność gospodarcza (model *resilient economy*). W związku z tym wzrosła nadzorczo-kontrolna, stymulująca oraz interwencyjno-rotekcyjnistyczna rola państwa w gospodarce³⁴.

Nie mniej dalekosiężne konsekwencje dla międzynarodowych stosunków gospodarczych ma zmiana spowodowana wojną w Ukrainie. Proces skracania łańcuchów dostaw zmierza obecnie ku przenoszeniu produkcji nie tylko w pobliże docelowych rynków zbytu, lecz także do państw, które można uznać za podobnie myślące i wyznające te same wartości (tzw. ekonomia wartości). Aspekt ten dotyczy także importu paliw i surowców strategicznych. Inwazja rosyjska nie tylko zablokowała połączenia handlowe, inwestycyjne i finansowe Rosji, Białorusi (z powodu sankcji) i Ukrainy (z powodu toczących się działań zbrojnych) z Zachodem, lecz oznacza również koniec dotychczasowego modelu globalizacji, szczególnie w wymiarze surowcowo-energetycznym³⁵.

Apele wzywające do tzw. *friendshoringu*, czyli przenoszenia produkcji do grupy państw wyznających podobne wartości, oraz bliższą kooperację w innych kluczowych wymiarach, np. technologicznym czy surowcowym, powinny znaleźć bardziej konkretny niż tylko werbalny wyraz. *Friendshoring*, owszem, może się on przyczynić do wzrostu cen oferowanych produktów, ale koszt alternatywny w postaci wstrzymania (embargo) lub ograniczenia dostaw jest dużo wyższy i znacznie groźniejszy. Oznacza

³⁴ Ł. Ambroziak [i in.], *Dekada bezpieczeństwa ekonomicznego. Od offshoringu do częściowego friendshoringu. Raport*, Warszawa 2022.

³⁵ *Ibidem*.

dalsze narażenie się na szantaż ekonomiczny i niedobory w systemie *just-in-time* w okresach narastających napięć politycznych i ekonomicznych w świecie. W takim modelu Unia Europejska powinna się skupić na delocalizacji produkcji w najważniejszych branżach oraz redukcji kluczowych – w sektorze surowcowym i energetycznym oraz wysokich technologii – zależności importowych. *Friendshoring* zapewnić ma odporność dostaw do Europy i ograniczyć w przyszłości do minimum groźbę szantażu gospodarczego na wzór polityki władz Federacji Rosyjskiej (ropa, gaz), czy potencjalnej polityki władz Chińskiej Republiki Ludowej (metale ziem rzadkich, półprzewodniki). Chiny występujące nie tylko w roli „światowej fabryki”, ale też coraz groźniejszego systemowego rywala technologicznego, na początku 2023 r. zagroziły wpisaniem metod produkcji wafli krzemowych niezbędnych do produkcji paneli fotowoltaicznych na listę technologii, których eksport poza granicę kraju jest zakazany. Groźba embarga tego typu może dotyczyć też wielu innych wyrobów wytwarzanych w Państwie Środka, choćby baterii litowo-jonowych, niezbędnych do rozwoju elektromobilności, jak i samych surowców strategicznych. Transformacja energetyczna Unii Europejskiej, która wyraźnie przyspieszyła po wybuchu wojny w Ukrainie, byłaby w tym kontekście poważnie spowolniona, a nawet zagrożona³⁶.

W odniesieniu do kwestii przynajmniej częściowego ograniczenia *offshoringu* na rzecz *nearshoringu* i jego odmian (*friendshoring*) symptomatyczny jest przykład regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Pomimo działań wojennych toczących się w swym sąsiedztwie, wciąż region ten przedstawia się jako atrakcyjne miejsce lokalizacji inwestycji bezpośrednich. Państwa grupy V4 (Polska, Czechy, Węgry, Słowacja) wyróżniają się niskimi kosztami pracy i relatywnie wysoką wydajnością, znacznymi zasobami wykwalifikowanej siły roboczej, dobrą infrastrukturą oraz stabilnością otoczenia biznesowego. Członkostwo w NATO i strukturach unijnych wzmacnia poczucie bezpieczeństwa inwestycyjnego na ich obszarze. Na rosnącą atrakcyjność gospodarek V4 wpływa właśnie trend skracania łańcuchów dostaw zapoczątkowany jeszcze przed pandemią oraz związana z tym relokacja produkcji do państw „podobnie myślących” (choć *casus* prorosyjskich Węgier nieco tęzę tę podważa). Agresja Rosji na Ukrainę powoduje odpyły inwestycji zagranicznych z rynków rosyjskiego, białoruskiego i ukraińskiego. Część z nich na pewno znajdzie swe miejsce w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Nic

³⁶ *AI, China, Russia, and the Global Order: Technological, Political, Global, and Creative Perspectives*, „A Strategic Multilayer Assessment (SMA) Periodic Publication”, December 2018; L. Jucca, *China ban would slow, not halt, Western solar push*, Reuters, <https://www.reuters.com> (20.10.2023).

nie stoi też na przeszkodzie, aby właśnie w tym regionie Europy, pod wieloma względami konkurencyjnym cenowo i kosztowo, a także pod kątem kompetencji z dziedziny IT, oraz na Bałkanach Zachodnich, a nie w Chinach, rozwijać produkcję nowych technologii, w tym niezbędnych do rozwoju elektromobilności, OZE i produkcji wielu innych wyrobów opartych na mikroprocesorach³⁷.

Unia Europejska i inne demokracje liberalne w świecie, na czele ze Stanami Zjednoczonymi, powinny mieć przygotowane różne scenariusze na przyszłość i wdrażać dojrzałe i spójne strategie rozwojowe. Dokumenty stanowiące fundament koncepcji otwartej strategicznej autonomii Unii Europejskiej oraz współpraca z USA w ramach Rady ds. Handlu i Technologii stanowią krok w dobrym kierunku. Kolejne sankcje międzynarodowe, a szczególnie odcięcie surowcowych rynków zbytu, ograniczy zdolności finansowania kolejnych wojen przez Rosję, i to na długie lata. Da też wielu państwom czas na przygotowanie się na taką okoliczność w przyszłości. Może też przyczyni się do pożądanych zmian politycznych w samej Rosji, choć tu akurat szanse wydają się najmniejsze. Wojna w Ukrainie trwa nadal i z perspektywy pierwszych miesięcy 2023 r. raczej należy oczekiwać jej nowych, bardziej dramatycznych odsłon, niż szybkiego zakończenia i pokoju. Wojna kiedyś się jednak skończy i Unia Europejska musi być na to gotowa już teraz, po to, aby nigdy nie popełniać błędów zaniechania i naiwności z okresu przed jej wybuchem. Bezpieczeństwo i odporność jej gospodarki stać się muszą absolutnym priorytetem rozwojowym w kolejnych dekadach. Dotyczy to zarówno relacji gospodarczych i handlowych z Federacją Rosyjską, jak i Chińską Republiką Ludową.

Bibliografia

- AI, China, Russia, and the Global Order: Technological, Political, Global, and Creative Perspectives* „A Strategic Multilayer Assessment (SMA) Periodic Publication”, December 2018.
- Ambroziak Ł. [i in.], *Dekada bezpieczeństwa ekonomicznego. Od offshoringu do częściowego friendshoringu. Raport*, Warszawa 2022.
- Cieślak J., *Rekordowy budżet MON w 2023 roku. Prawie 100 mld złotych na obronę*, Defence 24, <https://defence24.pl> (20.10.2023).
- Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions *A Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age*, Brussels, 1.2.2023 COM (2023) 62 final.
- Globalna rywalizacja o rynek metali ziem rzadkich nabiera rumieńców*, Obserwator Finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl> (20.10.2023).

³⁷ *Wpływ wojny w Ukrainie na bezpośrednie inwestycje zagraniczne....*

- Jucca L., *China ban would slow, not halt, Western solar push*, Reuters, <https://www.reuters.com> (20.10.2023).
- Klimatyczne koszty wojny to nawet 20 proc. PKB Ukrainy*, Polski Instytut Ekonomiczny, <https://pie.net.pl> (20.10.2023).
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-społecznego i Komitetu Regionów *Europejska solidarność z uchodźcami i osobami uciekającymi z Ukrainy*, Strasburg, 08.03.2022 r. COM (2022) 107 final.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *Odporność w zakresie surowców krytycznych: wytyczenie drogi do większego bezpieczeństwa i bardziej zrównoważonego rozwoju*, Bruksela, dnia 3.09.2020 r. COM (2020) 474 final.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-społecznego i Komitetu Regionów *Plan REPowerEU*, Bruksela, dnia 18.05.2022 r. COM (2022) 230 final.
- Konsekwencje wojny na Ukrainie*, Towarzystwo Ekonomistów Polskich, <https://tep.org.pl> (20.10.2023).
- Kublik A., *Europa zagra na tablicy Mendelejewa*, „Gazeta Wyborcza”, 27.03.2023.
- Kublik A., *Gazprom w odwrocie. Unia Europejska wybiera LNG i Norwegię*, Gazeta Wyborcza, <https://wyborcza.biz> (20.10.2023).
- Kublik A., *Nadchodzi nowy ład surowcowy*, „Gazeta Wyborcza”, 27.03.2023.
- Kublik A., *Wojna w Ukrainie przemodeluje świat*, „Gazeta Wyborcza”, 20.02.2023.
- Makowska M., Markiewicz P., *Perspektywy współpracy technologicznej USA–UE*, „Biuletyn PISM”, 2021, nr 157.
- Na utrzymanie uchodźców z Ukrainy potrzeba minimum miliarda złotych miesięcznie*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (20.10.2023).
- Perspektywy współpracy technologicznej USA–UE*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, <https://www.pism.pl> (20.10.2023).
- Proposal for a Regulation of The European Parliament and of The Council on establishing a framework of measures for strengthening Europe’s net-zero technology products manufacturing ecosystem (Net Zero Industry Act), Brussels, 16.03.2023 COM(2023), 161 final.
- Raczkowski K., *Ekonomia wojny. Wysoka inflacja i realny kryzys żywnościowy na świecie – oto konsekwencje wojny Rosji z Ukrainą*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (20.10.2023).
- Rada ds. Handlu i Technologii: Na posiedzeniu inauguracyjnym uzgodniono ważne cele i określono obszary przyszłej współpracy UE–USA*, Komisja Europejska, <https://ec.europa.eu> (20.10.2023).
- REPowerEU: przystępna cenowo, bezpieczna i zrównoważona energia dla Europy*, Komisja Europejska, <https://commission.europa.eu> (20.10.2023).
- Richter F., *War in Ukraine Is Setting Back the Global Economy*, Statista, <https://www.statista.com> (20.10.2023).
- Richter F., *Why the War in Ukraine Threatens Global Food Security*, Statista, <https://www.statista.com> (20.10.2023).
- Rynkowe skutki rosyjskiej inwazji na Ukrainę: reakcja UE*, Rada Europejska, <https://www.consilium.europa.eu> (20.10.2023).
- Sadura P., Sierakowski S., *Polacy za Ukrainą, ale przeciw Ukraińcom raport z badań socjologicznych*, Warszawa 2022.

- Suwerenność technologiczna UE pozostawia wiele do życzenia, a o tej polskiej to już szkoda mówić*, Obserwator Gospodarczy, <https://obserwatorgospodarczy.pl> (20.10.2023).
- Szczegółowy przegląd obszarów strategicznych z punktu widzenia interesów Europy*, Komisja Europejska. <https://commission.europa.eu> (20.10.2023).
- Światowe tendencje do 2030 r.: czy UE jest w stanie sprostać przyszłym wyzwaniom?* *The European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS)*, Luksemburg 2017.
- The Global Risks Report 2023 18th Edition*, World Economic Forum 2023.
- The United Nations of China: A vision of the world order*, European Council on Foreign Relations, <https://ecfr.eu> (20.10.2023).
- Unia Europejska chce stworzyć strategiczne rezerwy litu i metali rzadkich*, Rzeczpospolita, <https://rp.pl> (20.10.2023).
- Urzędowska M., *Wojna w Ukrainie grozi głodem i niestabilnością. Także na Bliskim Wschodzie*, Gazeta Wyborcza, <https://wyborcza.pl> (20.10.2023).
- Walkowski M., *Niepewna przyszłość świata: analiza ekspercka*, Życie Uniwersyteckie, <https://uniwersyteckie.pl> (20.10.2023).
- War in the Region*, "Office of the Chief Economist. Office of the Chief Economist", Spring 2022.
- Warnomics. Gospodarcze koszty inwazji Rosji i Białorusi na Ukrainę*, Raport, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2022.
- Wojna w Ukrainie i jej skutki gospodarcze, społeczne i środowiskowe*, European Economic and Social Committee, <https://www.eesc.europa.eu> (20.10.2023).
- Wpływ wojny w Ukrainie na bezpośrednie inwestycje zagraniczne w państwach V4*, Warszawa 2022.
- Zygmunt J., *Szach mat Chin na przemyśle fotowoltaicznym. Nowe prawo zrujnuje gospodarkę UE i Ameryki*, Chip, <https://www.chip.pl> (20.10.2023).

The geo-economic impact of the war in Ukraine. Global and European dimensions of the problem

Abstract

Based on a detailed diagnosis of the current socio-economic situation in the world caused by the war in Ukraine, and earlier by the COVID 19 pandemic, the presented analysis points to specific measures that, both conceptually and practically, must be taken in the global (world economy) and regional (European Union) dimensions, serving to strengthen security and economic resilience treated as priority elements of the new economic order of the second decade of the 21st century. Through the use of selected research methods and techniques characteristic of political science research, the author of the presented article points to concrete solutions to limit the threat of the emergence of successive waves of economic, food, energy and refugee crises, and a return to the Cold War in its new iteration, i.e. the growing geo-economic rivalry of the US-China confrontation and their main allies. He sees opportunities for a higher level of economic stability in the countries classified as part of the so-called Western World, with the European Union and the United States at the forefront, in at least a partial reduction of offshoring in favor of nearshoring and its frienshoring variants and the concept of open strategic autonomy promoted in the EU.

Keywords: war, Ukraine, food crisis, energy crisis, exile